

Дарко Крстић

Центар за црквене Студије, Ниш - Србија

СИРАХ 24 И АУТОРИТЕТ УЧИТЕЉА МУДРОСТИ

Апстракт: Химна Премудрости у Сир 24 презентује у форми поетског наратива историју Премудрости као божанског бића, од Њеног боравака на небесима до силаска и настањења у Избраном Народу. И поред тога, Она и даље остаје Божија Премудрост, недокучива и неистражива људима, која је присутна у лику учитеља Премудрости. Као што је Премудрост присуство Бога у свету и у јеврејској историји, тако исто је у учитељу мудрости, кроз његово учење и речи, присутна Премудрост са својом божанском мудрошћу. Зато Химна Премудрости не утврђује божански ауторитет само Премудрости Божије, већ представља ауторизацију учитеља мудрости као верног тумача софиолошких предања.

Кључне речи: Сирах, химна, Премудрост, мудрост, учитељ мудрости, софиологија, софиологизација, ауторитет.

Двадесет четврта глава Премудрости Исуса Сина Сирахова јесте јединствена композиција у прилично хетерогеном софиолошком корпусу ове књиге, коју ћемо из практичних разлога скраћено назвати *Сирах*. Тематски, то је поема о персонификованој Премудрости, најдужа у целом *Сираху*, која веома личи на, као што ћемо видети, њене библијске праузоре, познате песме о персонификованој Премудрости у Јов 28, а нарочито у Пр 8. Стилски, то је брижно структурирана јеврејска поезија, тако карактеристична за библијску мудросну књижевност. Ипак, оно што несумњиво указује на значај Сир 24 у композицији *Сираха*, јесте сâмо место ове величанствене поеме о Премудрости.

Истине ради, не постоји међу истраживачима јасно слагање о прецизном месту Сир 24 у књизи *Сираха*. Неки сматрају да Химна Премудрости у 24. глави заузима централно место у књизи *Сираха*, која у коначној верзији има 51 главу¹. Други виде Сир 24 као Химну Премудрости којом почиње други велики блок *Сираха* (Сир 24-50), слично првом блоку (Сир 1-23), који такође почиње великом Химном Премудрости (Сир 1,11-30)². Иако се Сир 24 заиста налази приближно у центру књиге, мислимо да је мишљење Скиена и Ди Леле ближе истини. Наиме, још у *Причама Соломоновим* велики корпус хетерогених мудросних изрека (Пр 10,1-31,9) уоквирује се, са једне стране, похвалом Премудрости у првом лицу (Пр 8,4-36; 9,4-12), а са друге стране, похвалом мудрој жени (Пр 31,10-31), дакле, похвалом људском бићу које у себи оваплоћује живот у складу са Премудрошћу. Исти распоред видимо и код *Сираха*, где се два велика блока мудросних изрека уоквирују, са једне стране,

1 Види G. T. Sheppard, *Wisdom as a Hermeneutical Construct*, de Gruyter, Berlin/New York 1980, 21; B. L. Mack, *Wisdom and the Hebrew Epic*, Chicago University Press, Chicago 1985, 161-164.

2 Види P. W. Skehan-A. A. di Lella, *The Wisdom of Ben Sira*, The Anchor Bible 39, Doubleday, New York 1987, 331.

химнама Премудрости у првом лицу (Сир 1,11-30 и Сир 24), да би се цело дело завршило похвали Оцима (Сир 44,1-50,24) и самом аутору (Сир 51,13-30), као људима који су у себи оваплотили идеал живота сагласно Премудрости. Према томе, када пишчев праунук преводи књигу негде на крају II века пре Христа, он се очито држи софиолошке традиције у *Причама* да се велики корпуси хетерогеног мудросног материјала структурално повезују са Химном Премудрости у првом лицу као са својим прологом³. Уосталом, пишчев унук дубоко је везан за традиционални софиолошки материјал у *Причама*, не само по структури већ и по садржају своје Химне Премудрости, као што ћемо то видети у детаљнијој анализи Сир 24.

У сваком случају, било да неко следи Шепардово или мишљење Скиена и Ди Леле, неоспорна је чињеница да Сир 24 заузима како у структури целокупног *Сирана*, тако и стилски и тематски, јединствено место.

Следи српски превод 24. главе *Сирана*:

Похвала Премудрости (ΑΙΝΕΣΙΣ ΣΟΦΙΑΣ)

1. Премудрост пева своју похвалу (αἰνέσει)
и усред народа (λαοῦ) свога се хвали.
2. На сабору Свевишњег отвара уста
и пред Војском Његовом (δυνάμεως) се хвали:
3. Ја (ἐγώ) изађох из уста Свевишњег,
и као магла покрив земљу.
4. Ја (ἐγώ) се ушаторих на небеским висинама (ἐν ὑψηλοῖς),
и мој престо (беше) у стубу од облака (ἐν στύλῳ νεφέλης).
5. Круг небески обиђох Сама (μόνη)
и дубином безданâ (ἀβύσσων) сам се шетала.
6. Таласима морским
и свом земљом
и свим људима и народима завладах.
7. После свега тога потражих место предаха (ἀνάπαυσιν)
и у чијем наследству (κληρονομία) бих преноћила.
8. Тада ми нареди Творац света (ὁ κτίστης πάντων),
и мој Творац (ὁ κτίσας με) пободе (κατέπαυσε) ми шатор
и рече: У Јакову се ушатори (κατασκηνώσον)
и Израил нека буде твоје наследство (κατακληρονομήθητι).
9. Пре векова, на почетку створио ме је (πρὸ τοῦ αἰῶνος ἀπ' ἀρχῆς ἔκτισέ με),
и у векове векова нећу престати да постојим (οὐ μὴ ἐκλίπω).
10. У Шатору Светом (ἐν σκηνῇ ἁγίᾳ) пред њим богослужих
и тако ме утврди на Сиону.
11. У граду вољеном такође ми нађе место за предах (με κατέπαυσε),
и у Јерусалиму беше власт моја.
12. И укорених се у народу прослављеном (δεδοξασμένῳ),
у делу Господњем наследства Његова (ἐν μερίδι Κυρίου κληρονομίας αὐτοῦ).

³ У Новом завету би најочитији пример овог софиолошког наслеђа био Пролог Јеванђеља по Јовану (Јн 1,1-18), којим се химном о Логосу (додуше не у првом лицу) поставља оквир за описивање целокупног Исусовог живота у софиолошком маниру.

13. Као кедар порастох (ἀνυψώθην) на Ливану
и као кипарис на гори Ермону.
14. Као палма порастох (ἀνυψώθην) на обалама морским
и као ружини грмови у Јерихону,
као маслина благородна у долини,
и порастох (ἀνυψώθην)
као платан (поред воде).
15. Као цимет и босиљак дадох мирис аромâ
и као смирна одабрана раширих миомирис,
као халвана и оникс и стакта
и као дим тамјана у Шатору.
16. Ја (ἐγὼ) као тереминт раширих гране моје,
и гране моје су гране славе (δόξης) и благодати (χάριτος).
17. Ја (ἐγὼ) као лоза процветах благодаћу (χάριν),
и цветови моји (постадоше) славан (δόξης) и богат плод⁴.
19. Приђите ми ви који сте гладни мене,
и од рода мог се наситите.
20. Јер је сећање на мене слађе од меда,
и наслеђе (ἡ κληρονομία μου) моје од саћа.
21. Који ме једу још ће огладнети,
и који ме пију још ће ожеднети.
22. Ко ми је послушан неће се постидети,
и који дела са мном неће сагрешити.
23. Све је то књига завета Бога Вишњег (βίβλος διαθήκης Θεοῦ Ὑψίστου),
закон који нам је наредио Мојсије, наслеђе (κληρονομίαν) синагогама Јаковљевим⁵.
25. Он (закон), као Фисон, прелива мудрост
и као Тигар у дане нових плодова,
26. Он, као Еуфрат, точи знање
и као Јордан у дане жетве.
27. Он, као Нил, светли (ὁ ἐκφαίνων) поуком
и као Геон у дане бербе (грожђа).
28. Није успео први човек да је позна,
а тако ни последњи да је истражи.
29. Од мора (θαλάσσης) су дубље мисли Њене
и савет Њен од великог бездана (ἀβύσσου).
30. А ја, пак, (бејах) као прокоп из реке
и као канал изађох (ἐξῆλθον) у врт.
31. Рекох: Залићу мој врт
и натопићу мој зелениш.
И гле, мој канал постаде река
и река моја постаде море.

4 После Сир 24,17, у неким рукописима се појављује стих који одудара како стилистички, тако и тематски од свог наративног окружења, па је опште прихваћено у науци да је то каснији додатак. Стих гласи: „Ја сам мајка љубави добре, страха и знања и свете наде, дајем свој мојој деци вечни (живот), онима који су названи по њему“.

5 После Сир 24,23, појављује се стих за који важи исто као и за Сир 24,18. Он гласи: „Не престајте да јачате у Господу, припијте се Њему да вас оснажи, Господ Сведржитељ је једини Бог и поред Њега нема спаситеља“.

32. Још ћу поуком као јутром засјати (ἐκφανῶ)
и светлећу надалеко.
33. Још ћу учење да излијем као пророштво
и оставићу га будућим нараштајима.
34. Знајте да се нисам помучио само за себе, већ за све који траже
Премудрост.

Сир 24,1-2: увод

Прва два стиха Химне Премудрости тематски одређују садржај химне, наиме, означавају да је то похвала Премудрости. Писац химни додељује и наслов ΑΙΝΕΣΙΣ ΣΟΦΙΑΣ („Похвала Премудрости“), чиме још више наглашава њен значај. У наслову је именица „Премудрост“ у генитиву, који функционише и као субјективни и као објективни генитив. Наиме, Премудрост није само субјекат који хвали, већ и сâм објекат хвале. Другим речима, Премудрост хвали саму себе.

1. Изгледа да избор именице αἴνεσις у наслову није случајан. Као и глагол истог корена αἰνέω (Сир 24,1), тако се и именица αἴνεσις користи у грчком преводу Седамдесеторице искључиво за хваљење Бога⁶, нарочито у химнама (уп. Лк 2,13.20; Рм 15,11). Сваког познаваоца грчког превода Седамдесеторице коришћење речи αἴνεσις и αἰνέω са Богом као објектом у контексту химне не може а да не упути на Псалтир. Псалми 113,117,134,146-150 представљају позив на доксологију Бога, где се, по правилу, глагол αἰνέω користи за превод јеврејског глагола „алал“ (ללל). Према томе, писац Сир 24 свесно имитира почетак „алелуја Псалама“ позивајући тако на слављење Премудрости. Последица тога је да већ на сâмом почетку читалац схвати да Премудрост припада сфери Божјег, јер се Она слави и прославља на исти начин као и Бог. Премудрости приличи исти начин слављења као и сâмом Богу.

Други полустих Сир 24,1 лоцира похвалу Премудрости „усред народа свога“ (ἐν μέσῳ λαοῦ αὐτῆς). Који је то народ Премудрости, тј. народ Софије? Ово питање било је изузетно актуелно како у селеукидској Палестини у првом кварталу другог века п. Х., дакле, у време када је преводиочев деда написао *Сирах* на јеврејском, тако и у птоломејевском Египту на крају другог века п. Х., дакле, када је пишчев унук превео књигу на грчки. У оба случаја имамо Јевреје који покушавају да одоле апсорбовању од стране доминантне хеленистичке културе, наглашавајући јединственост свог религиозно-културног наслеђа⁷. И баш зато је питање о идентитету народа Софије (Премудрости) од суштинског значаја за писца *Сираха*. У хеленистичким царствима Селеукида и Птолемида, насталим после Александрових освајања и ширења грчке културе као доминантног културног миљеа, одговор који се сам по себи наметао већини културне елите о идентитету народа Софије био би да је то несумњиво грчки народ. У традицији грчког начина размишљања и живљења, љубав према Софији (Премудрости), тј. философија (φίλο-σοφία) представља њихов знак распознавања у односу на друге културне народе. Међутим, писац *Сираха*

6 Види: W. F. Arndt - F. W. Gingrich, *A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature*, The University of Chicago Press, Chicago 1957, 23.

7 Више о културним, политичким и верским приликама Јевреја под владавином Селеукида и Птолемида види у: Е. Лозе, *Свет Новог Завета*, Православље, Београд 1986, 12-19.

другачијег је мишљења. Народ Софије (Премудрости) нису Грци, са својим разноврсним фило-софским системима, већ Израиљ. То је експлицитно речено у наставку Химне, где се развија мисао о народу (λαός) Софије (Сир 24,1), прецизирањем да Софија (Премудрост) пребива у народу прослављеном (ἐν λαῷ δεδοξασμένῳ), у Јакову (Израиљу), у Јерусалиму и, још прецизније, (у храму) на Сиону (Сир 24,8-12)⁸.

2. Други стих увода, као и целе Химне, описује Премудрост како „отвара уста на сабору Свевишњег“. Писац *Сираха* користи традиционални софиолошки мотив у коме Премудрост почиње говор у првом лицу „отварањем уста“ (уп. Пр 8,6-8)⁹, при чему су слушаоци овог говора људи¹⁰ које Премудрост позива да се умудре. Да ли то значи да израз „сабор Свевишњег“ треба схватити као људску публику, наиме, као Јевреје? У прилог оваквом закључку иде и структура Сир 24,1-2, јер израз „на сабору Свевишњег“ (ἐν ἐκκλησίᾳ Ὑψίστου) у Сир 24,2 има паралелу у изразу „усред народа свога“ (ἐν μέσῳ λαοῦ αὐτῆς) у Сир 24,1, а видели смо да се тај израз у Сир 24,1 односи на јеврејски народ. Исто тако појам ἐκκλησία (сабор) има смисла једино ако описује сабор људи. И поред тога, неки тумачи израз ἐν ἐκκλησίᾳ Ὑψίστου интерпретирају као сабор небеских бића у пратњи трона Божијег, међу којима се налази и Премудрост¹¹. Међутим, овакво тумачење израза „на сабору Свевишњег“ противило би се како пажљивој паралелној структури увода Сир 24,1-2, тако и традиционалном софиолошком мотиву позива Премудрости неуким људима да се умудре, при чему је тај позив у првом лицу једнин.

Ипак, писац не запоставља небески свет као слушаоце похвале Премудрости. У другом полустиху Сир 24,2, Премудрост се хвали (καυχῆσεται) пред анђеоским силама као што се у Сир 24,1 хвали (καυχῆσεται) пред народом Својим. Грчка реч δούλις овде означава анђеоска бића као небеску пратњу трона Божијег (Рм 8,38; 1 Кор 15,24; Еф 1,21...). Према томе, Премудрост Божија пева своју химну и пред земаљским и пред небеским слушаоцима. Целокупан створени свет јесте публика Премудрости, чиме се показује Њен универзални значај.

8 Види: J. J. Collins, *Jewish Wisdom in the Hellenistic Age*, T&T Clark, Edinburgh 1998, 50.

9 Види: P. W. Skehan, „Structures in Poems on Wisdom: Proverbs 8 and Sirach 24“, *Catholic Biblical Quarterly* 41 (1979), 377.

10 Уп. Пр 8,4-9: „Вас вичем, о људи, и глас свој обраћам синовима људским. Научите се неискусни мудрости, и безумни уразумите се. Слушајте, јер ћу говорити велике ствари, и усне моје отварајући се, казиваће што је право. Јер уста моја говоре истину, и мрска је уснама мојим безбожност“.

11 Види: P. W. Skehan- A. A. di Lella, *наведено дело*, 331. Аргументација за овакво тумачење је тематска сродност израза „на сабору Свевишњег“ са представом Божијег суда паганским божанствима на „сабору богова“ у Пс 82,1 (уп. M. Dahood, *Psalms II* [51-100], The Anchor Bible 17, Doubleday, New York 1979, 268-271). Међутим, Пс 82 може да се тумачи и као Божији суд неправедним људским судијама. Иако је људским судијама, због практиковања суда као божанског прерогатива, често даван епитет „бог“, Пс 82 тврди да ће неправедне судије, неправедни „богови“ умрети као обични смртни људи. Овакво високо звање и титула судија је посведочена у оним текстовима где се одлазак код судије описује као одлазак „пред Господа“ (Исл 21,6; 22,9; Понз 19,17). И што је веома важно, нарочито хронолошки за *Сираха*, јесте то да је Пс 82 протумачен од Христа управо на овај начин, дакле, да се односи на људе као на неправедне судије (Јн 10,34), а не на паганска божанства или небеску пратњу трона Божијег (уп. R. E. Brown, *The Gospel according to John [I-XII]*, The Anchor Bible 29, Doubleday, Garden City, New York 1966, 409-410).

Сир 24,3-7: порекло Премудрости

3. После пажљиво структурираног увода, Химна почиње представљањем Премудрости у првом лицу (ἐγώ), што је, као што смо видели, традиционални софиолошки приказ Премудрости, нарочито у *Причама Соломоновим*. Значајно је да се Премудрост у Химни на два места представља са ἐγώ (Сир 24,3.16), што је такође директан утицај структуре Пр 8, где две строфе тамошње химне Премудрости почињу са ἐγώ (Пр 8,12.17)¹². У Сир 24 овај се утицај Пр 8,12.17 надограђује тиме што, после два ἐγώ у Сир 24,3.16, писац одмах у следећим стиховима понавља ἐγώ (Сир 24,4.17). Двоструко коришћење ἐγώ на два места у химни (Сир 24,3.4 и Сир 24,16.17) доприноси величанствености самопредстављања Премудрости, али истовремено представља значајан оријентир за детектовање структуре химне. После увода, химна се дели у два дела (Сир. 24,3-15 и Сир 24,16-29), од којих сваки почиње двоструким самопредстављањем Премудрости са ἐγώ. Последњи део химне односи се на самопредстављање учитеља мудрости (Сир 24,30-34) и почиње овај пут само са једним ἐγώ. Према томе, целокупна химна Сир 24 организована је око три самопредстављања која почињу са ἐγώ, два Премудрости (Сир 24,3-15 и Сир 24,16-29) и једног учитеља мудрости (Сир 24,30-34).

Премудрост се представља како произилази из устију (ἀπὸ στόματος) Господњих. Ово је директна алузија на приказ Премудрости у Пр 2,6. Иако у преводу Седамдесеторице стоји да Господ даје мудрост (σοφίαν) од лица (ἀπὸ προσώπου) његовог, у јеврејском тексту Пр. 2,6 стоји „וּמִפִּי“, што је преведено у Сир 24,3 са природним ἀπὸ στόματος. Традиционално софиолошко приказивање Премудрости као произашле из уста Божијих у Сир 24,3 подсећа, међутим, на приказ Речи Божије, која, такође, долази из уста Господњих. Реч Божија је надахнуће и порука јеврејских пророка. У Јер 23,16 читамо о Божијем суду лажним пророцима: „Овако вели Господ над војскама: ‘Не слушајте што говоре пророци који вам пророкују... Говоре вишења срца свога, не из уста Господњих (ἀπὸ στόματος Κυρίου)’“. Сирах, описујући Премудрост да излази ἀπὸ στόματος, свесно идентификује Премудрост са Речју Божјом, чиме се слаже са представом Премудрости у *Премудростима Соломоновим* (уп. Прем 9,1-2; 18,15). Последица тога јесте софиологизација пророштва и пророчких традиција у каснијој јеврејској софиологији¹³, јер Премудрост преузима традиционалне функције Речи Божије у пророчком предању.

Ако је порекло Софије (Премудрости) у Богу, ако долази из небеске сфере, баш као и Логос Божији, Она се не ограничава само на небеску сферу, већ силази на земљу. Њен силазак са небеских висина назначен је у тексту Сир 24,3 коришћењем сложеног глагола катεκάλυψα, чији предлог κατὰ указује на кретање надоле¹⁴. Премудрост се у Сир 24,3 описује као магла која прекрива земљу. Овде се види семантичка, а не толико фрастичка алузија на Пост 1,2, где Дух Божији покрива земљу пре него што ће Божија стваралачка Реч да уреди свет. Овим се у Сир 24,3 постиже паралела између Премудрости и Духа¹⁵, нарочито у чину стварања света¹⁶.

12 Види: P. W. Skehan-A. A. di Lella, *наведено дело*, 332.

13 Види: G. T. Sheppard, *наведено дело*, 21.

14 Види: A. M. Sinnott, *The Personification of Wisdom*, Ashgate, Hants 2005, 120.

15 Види: J. J. Collins, *наведено дело*, 51; P. W. Skehan- A. A. di Lella, *наведено дело*, 332.

16 Види: G. von Rad, *Wisdom in Israel*, Abingdon Press, Nashville and New York 1978, 160. То што

Премудрост, која се представља као Реч Божија у Сир 24,3, због алузија на стварање света, схвата се и као стваралачка Реч Божија¹⁷, чиме се наглашава улога Премудрости у стварању света, што је још један традиционалан софиолошки мотив који писац Сираха наслеђује из Прича Соломонових (уп. Пр 8,23-31).

Из реченог, следи да је стих Сир 24,3 пажљиво конструисан да у представи Премудрости код читаоца створи алузију како на Логос Божији (Сир 24,3 а), тако и на Дух Божији (Сир 24,3 б), што има за последицу да Премудрост Божија преузме у Сир 24 функције Логоса и Духа, нарочито у причи о стварању света (Пост 1,1-2,3).

4. Премудрост пребива на висинама (ἐν ὑψηλοῖς), тачније, пребива у шатору, као ушаторена (κατεσκήνωσα). Ово је још једна алузија на традиционални опис Премудрости у *Причама Соломоновим*. У Пр 8,1-2 читамо: „Не виче ли мудрост (σοφίαν)... Наврх висина (ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν ἄκρων)... стоји“. Писац Сир 24 тематски надограђује традиционални опис Премудрости, јер висине на којима пребива Премудрост у Сир 24,4 нису градске висине као у Пр 8,2-3, већ небеске висине. Тиме Премудрост постаје не само становник божанског, небеског света, већ се описује квалификативима сâмог Бога. Јахве се често описује као онај који станује на висинама, ὁ ἐν ὑψηλοῖς κατοικῶν (Пс 113,5; уп. Ис 57,15). За схватање реинтерпретације старијих традиција у Сир 24 нарочито је значајна веза између описа Премудрости у Сир 24,4 и Пс 113. Пс 113 јесте први псалм у групи псалама чија је главна карактеристика „Алилуја“ (αἰνεῖτε), дакле, почиње на исти начин као и Сир 24, са том разликом што је хвала у Сир 24 упућена Премудрости. „Алилуја“ се налази у натпису сваког псалма у групи коју рабини називају „египатски халел“ (Пс 113-118), који се, по свој прилици, певао за празник Пасха¹⁸, и отуда је био познат сваком Јеврејину. И док се у Пс 113,5 развија мисао о Богу који обитава на висинама (ὁ ἐν ὑψηλοῖς κατοικῶν)¹⁹, у Сир 24,4 овај се традиционални опис Бога примењује у опису Премудрости, која такође обитава на висинама (ἐν ὑψηλοῖς κατεσκήνωσα). Према томе, у Сир 24,4 видимо како писац маестрално комбинује традиционални материјал у једно ново и узвишено учење о Премудрости. Са једне стране, користи софиолошку представу Премудрости која позива људе са висина градских (Пр 8,2-3), а са друге стране, „алелуја Псалме“ (Пс 113,5), да би стигао до узвишене теологије о Премудрости која има све квалификативе Бога, у овом случају, да пребива на небесима и да јој се узносе химне.

У другом полустиху Сир 24,4, говори се да је престо (θρόνος) Премудрости у стубу од облака (ἐν στύλῳ νεφέλης). Када описује трон Премудрости, писац поново користи традиционални материјал из Пр 8. У верзији Седамдесеторице одељка Пр 8,27-30, читамо шта Премудрост говори о себи у вези са Богом: „Када је уређивао небеса, онде бејаш, и када је одредио себи престо (θρόνον) на ветровима. Када је утврђивао облаке (νέφη) горе..., тада бејаш код Њега“. Поново је на делу Сирахова реинтерпретација традиционалне софиолошке представе о Богу у правцу описивања Премудрости квалификативима Бога. За Сир 24,4 Премудрост није више поред Бога, поред Божијег трона (Пр. 8,27: συμπαρήμην αὐτῷ; Пр 8,30: ἦμην παρ' αὐτῷ), Она је, као и Јахве, на сâмом трону, заједно са Јахвеом на престолу Божијем.

Премудрост прекрива земљу „као магла“ фон Рад тумачи као храбру егзегезу стиха Пост 2,6. Наиме, иако се у том стиху тешка јеврејска реч תָּחַל преводи са „извор“ (πηγή), у Јов 36,27 она се преводи са „облак“ (νεφέλη), чиме се ствара представа која умногоме подсећа на Сир 24,3.

17 Види: J. G. Snaith, *Ecclesiasticus*, Cambridge University Press, Cambridge 1974, 121.

18 Види: H. J. Kraus, *Psalmen 2*, Biblischer Kommentar XV, Neukirchen-Vluyn 1978, 950.

19 Види: Δ. Β. Καϊμάκη, *Ψαλὸ το Θεῷ μου*, SIMBO, Θεσσαλονίκη 1996, 68-73.

Потребно је нагласити начин на који писац у Сир 24,4-5 користи текст Светог писма, јер се ту најбоље види његов креативан приступ традицији, у овом случају, текстуалној. У Сир 24,4 писац користи Септуагинту при цитирању Пр 8,27, јер се у тој верзији користи тема престола. Међутим, јеврејски текст се разликује од грчког превода јер се, уместо престола на ветровима, у Пр 8,27 описује круг (κύκλος) над безданом који одређује Бог. Међутим, већ у следећем стиху (Сир 24,5) писац користи тематику из јеврејског текста Пр 8,27, јер описује круг (γύρον, највероватније κύκλος) небески, којим кружи (ἐκκλῶσα) Премудрост. На тај начин, писац у Сир 24,4-5 користи језичке алузије на Пр 8,27 како из јеврејског текста, тако и из грчког превода, чиме се осигурава да ће оне бити детектоване како од стране Јевреја – познавалаца јеврејског језика, тако и од бројних Јевреја из дијаспоре, који су читали Свето писмо у грчком преводу.

Лоцирање престола Премудрости у „стубу од облака“ јесте још једна свесна алузија на библијски текст, овај пут на предање Изласка из Египта. Израз ἐν στήλει νεφέλης представља традиционалан опис присуства Божијег у догађају Изласка. На једном од класичних места, у Изл 13,21 читамо: „А Господ иђаше пред њима дању у стубу од облака (ἐν στήλει νεφέλης) водећи их путем...“ (уп. Изл 19,9. 33,9-10; Бр 12,5; Пс 98,7). Када се у Сир 24,4 Премудрост описује на начин на који се Јахве описује у наративима о Изласку из Египта, онда се ту не ради само о функционалном поистовећењу Премудрости и Јахвеа, као што је то случај са материјалом у Пр 8. Дешава се и један нови процес, а то је софиологизација предања о Изласку. Премудрост Божија, која обитава, као и Јахве, у „стубу од облака“, присутна је у историјском догађају Изласка, тако да Сир 24,4 представља софиолошку реинтерпретацију догађаја Изласка. Последица тога јесте да Премудрост прати Јевреје у Изласку и да она интервенише у њихову корист током историје. Другим речима, на делу је процес софиологизације јеврејске историје (уп. Сир Сир 44-50; Прем 10-19)²⁰.

5. И док се у Сир 24,3 Премудрост приказује атрибутима Бога који описују Њену власт представама које указују на статичност (шаторовање, престо), у Сир 24,5 приказује се Њена власт кроз представе кретања. Премудрост се креће на небу (Сир 24,5 а), што је Њено природно станиште, али исто тако и у највећим дубинама бездана (Сир 24,5 б). Ово је нарочито значајно за установљење власти Премудрости над наведеним областима, јер је шетање око неке територије припадало сфери правног регулисања имовинских односа, пошто је означавало потврђивање правног акта владања над том територијом²¹. Према томе, слика Премудрости која корача около неба и бездана јесте, у ствари, показатељ Њене власти над овим доменима створеног света²².

20 Софиологизација историјских предања Израиља у Сир 24,4 чини проблематичном теорију Колинса да у Сир 24,4 имамо представу која је измештена из свог историјског контекста Изласка и да се односи на интронизацију Премудрости пре времена, ван људске историје (уп. J. J. Collins, *наведено дело*, 51). Писац Сир 24,4 намерно користи израз који ће сваког читаоца, упознатим са предањем Изласка, упутити на опис присуства Бога у Изласку да би на тај начин увео Премудрост у јеврејску историју, као активно присутну заштитницу Јевреја током историје Изласка.

21 Пример овог прастарог обичаја утврђивања поседа корачањем око њега налазимо у Пост 13,14-17: „А Господ рече Авраму, пошто се Лот одели од њега: Подигни сада очи своје. Па погледај са места где си на север и на југ и на исток и на запад. Јер сву земљу што видиш теби ћу дати и потомству твом до века...Устани, и *прођи* ту земљу у дужину и ширину, јер ћу је теби дати“. Тек је Аврамово обилажење територије одређене од Бога означило и његов (будући) посед исте.

22 Види: G. von Rad, *наведено дело*, 160.

Као први домен власти Премудрости, описује се небо, што је и очекивано, јер је Премудрост небеско биће. Премудрост кружи сама око небеског круга, чиме потврђује своју власт на небесима. Израз „круг небески“ јесте директна алузија на Јов 22,14 (уп. Пр 8,27; Ис 40,22), у коме срећемо необичан израз $\gamma\ddot{u}rov\ o\ddot{u}ra\ddot{v}ou$ (јевр. חוג שמים) за описивање власти Бога над небом, која се исказује Његовом шетњом небеским кругом. Још једном се Премудрост описује представама којима се у старијим мудросним предањима описује сâм Бог. То се нарочито види у наглашавању да Премудрост сама ($\mu\acute{o}v\eta$) кружи око небеског круга. Пошто се Премудрост никада не приказује као $\mu\acute{o}v\eta$, јер је то у контексту власти искључиви прерогатив Бога, неки научници овде су детектовали утицај небиблијске софиологије, конкретно представе египатске богиње Изис²³. Али, пошто смо до сада видели да је једна од карактеристика *Сираховог* представљања Премудрости да је приказује епитетима сâмог Бога, онда би методолошки коректније било да потражимо прво библијске паралеле оваквом приказивању Премудрости, односно да испитамо да ли се негде Бог приказује као $\mu\acute{o}v\os$. Ако то није случај, тек онда би требало прибећи ванбиблијским паралелама као могућим изворима ове заиста необичне представе Премудрости. И заиста, и овде се *Књига о Јову* показује као један од основних библијских текстова изузетно широке рецепције у Сир 24.

У Јов 9,8 читамо како Бог „разапиње небо сам ($\tau\acute{o}v\ o\ddot{u}ra\ddot{v}\acute{o}n\ \mu\acute{o}v\os$) и гази (περιπατῶν) по таласима морским“. Ово је приказ Божије власти над небом који неодољиво подсећа на приказ власти Премудрости над небом у Сир 24,5. Присуство глагола περιπατέω у Јов 22,14 још више појачава утисак да је Јов 22,14 библијски образац за представу Премудрости у Сир 24,5 јер се и за Премудрост каже да је „корачала“ (περιελάτῃσῃ). Други полустих Сир 24,5 налази своју библијску паралелу у Јов 38,16, где се Божија власт над светом описује кроз питање Бога Јову које имплицира да је наведене радње једино Бог могао да изврши: „Јеси ли долазио до дубина морских? И по дну пропасти“²⁴ јеси ли ходио ($\epsilon\ddot{v}\ \delta\epsilon\ \dot{\iota}\chi\nu\epsilon\sigma\iota\nu\ \acute{\alpha}\beta\upsilon\sigma\sigma\omicron\upsilon\ \text{περιελάτῃσας}$)“? Другим речима, једино је Бог тај који шета над безданом показујући тако своју власт над њим. Премудрост се у Сир 24,5 поново приказује традиционалним софиолошким атрибутима сâмог Бога, овог пута преузетим из *Књиге о Јову*²⁵.

Ипак, у Сир 24,5 Књигом о Јову не исцрпљује се асоцијативност библијских темâ и књигâ. Представом Премудрости, по узору на приказ Бога који шета над безданом, читалац се истовремено преноси и у Пост 1,2, где се описује кретање Духа над безданом ($\acute{\alpha}\beta\upsilon\sigma\sigma\omicron\varsigma$). Резултат тога јесте да се стихом Сир 24,5 креативно реинтерпретира прича о стварању света из Пост 1 приписивањем Премудрости стваралачких дејстава, чији је субјект у Пост 1 сâм Јахве²⁶. Другим речима, писац софиологизује библијско предање о стварању света (Пост 1,1-2,3).

6. После небеса и бездана, Сир 24,6 приказује како се власт Премудрости приближава људској сфери постојања. Прво се наводе таласи морски, затим писац прелази уопштено на копно, да би на крају описао власт (глаголски облик $\epsilon\kappa\tau\eta\sigma\acute{\alpha}\mu\eta\nu$, који је преведен са „завладах“, долази од глагола $\kappa\tau\acute{\alpha}\omicron\mu\alpha\iota$, што означава поседовање, задобијање) Премудрости над свим људима ($\epsilon\ddot{v}\ \text{παντὶ λαῶ καὶ ἔθνει}$). Са стилистичке

23 Види: H. Conzelmann, „Die Mutter der Weisheit (Sir 24:3-7)“, у *Festschrift R. Bultmann* (2), Mohr, Tübingen 1964, 230.

24 Даничићев превод је „пропасти“, али је бољи превод „бездан“ (гр. $\acute{\alpha}\beta\upsilon\sigma\sigma\omicron\varsigma$, јевр. תהום).

25 Види: G. T. Sheppard, *наведено дело*, 36-37.

26 Види: J. G. Snaith, *наведено дело*, 120.

стране, занимљиво је да се писац при опису домена власти Премудрости усредсређује на земљу, и то земљу као сферу живота и битисања људи на два начина. Прво, редослед домена власти Премудрости дат је са антропоцентричним критеријумом, где се полази од људима најудаљенијих области (небеса, бездан), да би се све више приближавали човеку, прво морем, па онда земљом. И друго, да је пажња писца усмерена на људе, види се и по томе што се једино при опису људске сфере користи придев „сав“. Премудрост влада „свом земљом“ (ἐν πάσῃ τῇ γῇ) и свим народима (ἐν παντὶ λαῷ καὶ ἔθνεσιν). Писац има потребу да нагласи да Премудрост има власт не само над свим природним феноменима већ и над свим народима, као и над целокупном људском историјом. Овде је мисао Сир 24,6 веома блиска традиционалном софиолошком учењу, израженом експлицитно у Пр 8,15-16, где се тврди како је Премудрост неопходна (свим) владарима људским да владају над народима земаљским.

7. На крају представљања свог порекла, Премудрост жели мало да предахне после (μετὰ τοῦτων πάντων) обилажења свих домена своје власти, који обухватају читав створени свет. Премудрост тражи предах (ἀνάπαυσιν) и у чијем би наслеђу преноћила (αὐλισθήσομαι). Коришћење ових речи на грчком указује на привремени одмор Премудрости, пре него што поново крене у обилазак својих домена власти. То је нарочито видљиво у коришћењу глагола αὐλιζομαι, који се често користи за преноћивање (Суд 19,6; Рут 3,13; Мт 21,17), дакле, не за стални боравак негде. Истина, глагол αὐλιζομαι може да означава и перманентнији боравак на неком месту (уп. Сир 51,23, где се говори о позиву Премудрости неукима да бораве у дому васпитања), али непосредни контекст Сир 24,7 указује на привремени боравак Премудрости на неком месту ради предаха, да би убрзо наставила са обилажењем домена своје власти.

Сир 24,8-11: Премудрост се настањује заувек у Јерусалиму

8. Са једним одлучним „тада“ (τότε), Премудрост наговештава промену Њених планова, коју ће наредити сâм Бог. Стиче се утисак као да оно што следи није била првобитна намера Премудрости, али се Она беспоговорно покорава Божијој наредби. Ако у Сир 24,3-7 имамо приказ Премудрости насликан атрибутима сâмог Бога, тако да се Премудрост функционално изједначава са Богом, у Сир 24,8-12 добијамо нешто другачију слику. Иако не престаје да буде божанско биће, Премудрост Божија описује се као подређена Богу, створена од Бога, која беспоговорно слуша наредбе Божије.

Бог се у Сир 24,8 а назива „Творац света“ (ὁ κτίστης πάντων, буквални превод – Творац свега), што би била могућа алузија на Пр 8,23-29, где се у духу софиолошке ономастике детаљно набрајају од Бога створени делови света. Још једна алузија на наведени текст из *Прича Соломонових* јесте тврдња у Сир 24,8 б, где је Бог створио и Премудрост (ὁ κτίσας με). У Пр 8,22 Премудрост се хвали како Κύριος ἔκτισέ με у почетку дела свога, наиме, пре стварања света. Да је стварање Премудрости нераздвојиво повезано са Божијим стварањем света, види се у Сир 24,8 аб, тако што се користи исти глагол (κτίζω) за означавање стварања како света, тако и Премудрости.

Бог, који је створио Премудрост, пробио јој је шатор (κατέπαυσε τὴν σκηνήν μου). У српском преводу немогуће је пренети игру речи која се види у грчком тексту. Глагол који писац користи за постављање шатора Премудрости је καταπαύω, глагол који има исти корен као и грчка реч за предах у претходном стиху (ἀνάπαυσις). На тај начин, писац и фразички, не само тематски, повезује Сир 24,7 и Сир 24,8. Ако Премудрост у Сир 24,7 тражи ἀνάπαυσις, наћи ће га не по својој иницијативи, јер ће јој Бог пробости (κατέπαυσε) шатор, тј. Бог ће јој наћи место предаха. Ове две сродне грчке речи указују на терминологију Изласка и Израилјевог лутања по пустињи, чији је крајњи циљ

ἀνάπαυσις. Мојсије говори Израјлићима у пустињи да „још нисте дошли до одмора и наследства (εἰς τὴν κατάπαυσιν καὶ εἰς τὴν κληρονομίαν), које ти даје Господ Бог твој“ (Понз 12,9). Тематске и лектичке сличности између Сир 24,8 и Понз 12,9 тешко могу бити случајне, јер у оба стиха имамо и појам „наследства“ (Сир 24,8: κατακληρονομῆθητι и Понз 12,9: τὴν κληρονομίαν). Према томе, писац Сираха не ограничава се само на мудросна предања, већ слободно користи у опису Премудрости и предања везана за Излазак, чиме, у ствари, софиологизује догађај Изласка из Египта.

У тексту Сир 24,8 присутна је алузија и на судбину ковчега завета. Бог поставља Премудрости шатор (τὴν σκηνήν) у Јерусалиму (Сир 24,10), што веома подсећа на судбину Ковчега Завета, који, после вишегодишњег лутања, коначно долази у Јерусалим, тј. налази ἀνάπαυσις у Светом Граду (уп. 2 Сам 6,17). Писац у Сир 24,8 приказује Премудрост на начин који осликава судбину Ковчега Завета да би својим читаоцима сугерисао како функције већ дуго изгубљеног Ковчега Завета, као места присуства Божијег међу Израјлићем, сада преузима Премудрост²⁷. У Сир 24,8, а видећемо и у следећим стиховима, писац софиологизује и свештеничка предања везана за судбину и функцију Ковчега Завета, чиме још један стратум старозаветне теологије подводи под окриље библијске софиологије.

Сир 24,8 вг описује садржај заповести Божије упућене Премудрости, који је дат као класичан паралелизам јеврејске мудросне поезије:

ἐν Ἰακώβ κατασκήνωσον

ἐν Ἰσραὴλ κατακληρονομῆθητι.

Бог наређује Премудрости да се скраси у Изабраном Народу. Иако је Премудрост, усред својих обилажења, тражила само привремено место боравка (Сир 24,7) као место предаха, Бог Јој одређује стално место на коме треба заувек да почива. Са својих путовања по најдаљим областима створеног света, Премудрост треба да се спусти и да борави у Израјљу. У тексту Сир 24,8 нарочито је наглашен овај моменат „спуштања“ Премудрости у Израјљ, који је апострофиран коришћењем три сукцесивна глагола са назначеним префиксом ката, који указује на силазно кретање Премудрости (κατέπαυσε, κατασκήνωσον, κατακληρονομῆθητι). Са свог небеског станишта, као небеско биће, Премудрост се „спушта“ у Израјљ.

Међутим, Премудрост се не спушта било како у Израјљ, већ се „спушта“ као у своје наследство (κληρονομία). Другим речима, Израјљ постаје наследство Премудрости. Тиме однос између Премудрости и Израјља постаје идентичан односу између Бога и Израјља, јер је Израјљ наследство Божије. То је класична дефтеронистичка теологија (уп. Понз 32,8-9)²⁸, коју писац Сираха софиологизује²⁹, тврдећи да је Израјљ наследство Премудрости.

27 Види: С. Т. R. Hayward, „Sirach and Wisdom's Resting Place“, у S. C. Barton, *Where shall Wisdom be found*, T&T Clark, Edinburgh 1999, 35-38.

28 „Кад Вишњи раздаде наследство народима, кад подели сине Адамове, постави међе народима по броју анђела Божијих. Јер је део Господњи народ Његов Јаков, уже је наследства (κληρονομίας) Његовог Израјљ“. За разлику од свих осталих народа, којима је Бог одредио анђеле као супервизоре, Јаков (Израјљ) је потчињен директно Свевишњем, тако да чини Његово наследство.

29 Софиологизација дефтеронистичког предања о Израјљу као наследству Јахвеа у теологију о Израјљу као наследству Премудрости (Сир 24,8) не представља неку радикалну иновацију писца *Сираха*, већ довођење до логичког краја инхерентно софиолошког виђења Бога у Понз 32. Целокупна Мојсијева песма (Понз 32) је прожета бројним мудросним мотивима. Дидактични позив, којим почиње Песма, чест је мотив у мудросним поемама (уп. Пс 78,1-4); Израјљ се назива луд а не мудар народ (Понз 32,6); Бог се доживљава као отац (Понз 32,6) који васпитава Израјљ (Понз 32,10)... О софиолошким цртама Мојсијевог Песме види G. Von Rad, *Deuteronomy*, SCM Press, London 1966, 196.

Софиологизација предања о Изласку, комбинована са учењем о настањивању Премудрости у Израилу, има за последицу учење да се Премудрост настанила у Израилу, или, другим речима, да је Израил постао наследство Премудрости, још пре него што је Израил ступио у Обећану Земљу. Премудрост је служила Богу већ у пустињи, у Шатору Завета (уп. Сир 24,10 а)³⁰. Ово има далекосежне последице за схватање мудросног покрета код Јевреја, а нарочито за положај учитеља мудрости, као што је био пишчев унук, који је у дијаспори превео *Сираха*. Наиме, ако Премудрост обитава у Израилу још пре него што је запосео Обећану Земљу, онда боравак Израилу у Обећаној Земљи није неопходан услов присуства Премудрости у Израилу. Као што је у пустињи Израил био наследство Премудрости, тако исто и у дијаспори Премудрост „шаторује“ у Изабраном Народу. Ово је било изузетно значајно за самосхватање учитеља мудрости, који су на овај начин могли креативно да интерпретирају трагедију јеврејског расејања учењем да је Премудрост присутна у свом народу независно од места где се он налази.

9. Са деветим стихом Химне мења се фокус при описивању Премудрости. Док је у Сир 24,3-8 Премудрост приказана просторним координатама, Сир 24,9 употпуњује ову слику приказивањем порекла Премудрости у координати времена. Као што је Премудрост у Сир 24,3-8 приказана као просторно присутна у свим деловима света, тако је у Сир 24,9 наглашена Њена свеприсутност у времену, како у прошлости, тако и у будућности³¹. При опису стварања Премудрости пре времена, писац поново користи традиционални софиолошки материјал из Пр 8. Сир 24,9 а, репродукује готово у реч Пр 8,23. Сир 24,9: „πρὸ τοῦ αἰῶνος ἀπ’ ἀρχῆς ἔκτισέ με“ јесте сигурно инспирисано са Пр 8,23: „πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέ με ἐν ἀρχῇ“. Једина лектичка разлика јесте та да писац Сир 24,9 користи глагол κτίζω, уместо посведоченог у Пр 8,23, глагола θεμελίωω, али је то схватљиво због жеље писца да тематски и лектички уједини Сир 24,9 са претходним стихом, у коме доминира глагол κτίζω.

Ако се у Сир 24,9 а утврђује да Премудрост постоји још од пре почетка времена, Сир 24,9 б нас обавештава да ће Она вечно да постоји и у будућности. За описивање вечности Премудрости користи се израз οὐ μὴ ἐκλίπω, који веома подсећа на сличан израз у Пр 4,21: „μὴ ἐκλίπωσί σε αἱ πηγαὶ σου“³². У Пр 4,21 (верзија Септуагинте) читалац се подстиче да никада не испушта са ума савете учитеља мудрости метафором да никада не пресуше његови извори. Другим речима, мудрост (σοφία) се приказује метафором извора, што ће писац Сираха вешто искористити у Сир 24,9 да прикаже вечност Премудрости метафором о неисцрпном извору. Ово ће се нарочито лепо уклопити у представу Премудрости (Σοφία) као великих река, тј.

30 Види: J. J. Collins, *наведено дело*, 51.

31 Види: A. M. Sinnott, *наведено дело*, 122.

32 Даничићев превод Пр 4,21а је ближи јеврејском тексту, док у Септуагинти читамо наведени израз вероватно као погрешан превод јеврејске речи יָצַד, која може да значи и „извор“, како је преведена у септуагинталној верзији Пр. 4,21а, али и „око“, како то преводи Даничић. Септуагинтални превод је нетачан, јер пренебегава чињеницу да се у Пр 4,20-27 мудросни савети презентују тако да њихова реализација укључује разне делове људског тела - уво (Пр 4,20), срце (Пр 4,21.23), тело (Пр 4,22), уста (Пр 4,24), усне (Пр 4,24), очи (Пр 4,25), обрве (Пр 4,25), ноге (Пр 4,26-27). У овом контексту софиолошке ономастике наведену јеврејску реч у Пр 4,21 можемо превести једино са „очи“, а никако са „извори“. Па ипак, пишчев унук, преводилац *Сираха*, очигледно је пред собом имао септуагинталну верзију Пр 4,21, што је и логично јер је преводио дело свог деде на грчки.

водених токова у наставку химне (Сир 24,25-27), чиме се показује тематска и семантичка кохерентност химне Премудрости у Сир 24.

10. Вечна Премудрост (Сир 24,9) описује се у Сир 24,10 а како служи Богу у Светом Шатору (ἐν σκηνῇ ἁγίᾳ), док се у Сир 24,10 б Премудрост лоцира у храму на Сиону. Да ли Сир 24,10 а и Сир 24,10 б говоре о истом догађају, у маниру јеврејског поетског паралелизма, класичног у библијској софиологији? Другим речима, да ли експлицитна тврдња Сир 24,10 да се Премудрост настанила у јерусалимском Храму има своју паралелу у Сир 24,10 а, или писац у Сир 24,10 а описује неки други догађај? Нама се чини да контекст Сир 24,10, дакле, презентација вечне Премудрости искључује тумачење полустиха Сир 24,10 а као приказ служења Премудрости у јерусалимском Храму. Храм на Сиону саграђен је тек под Соломоном, у X веку п. Х., а вечна Премудрост се у Сир 24,10 а описује као служења Богу у Светом Шатору, тако да би и то служење било вечно, што је искључено у Шатору (Храму) на Сиону. Који би то онда био други „Шатор Свети“, у коме вечна Премудрост вечно служи Богу? Једини одговор који се може дати на ово питање јесте вечни Небески Шатор, по чијем обрасцу Бог наређује Мојсију да сагради пустињску Скинију: „И направићеш ми светињу, да међу њима боравим. И саградићеш ми све као што ћу ти показати на гори, слику од шатора (παράδειγμα τῆς σκηνῆς) и слику (παράδειγμα) од свих сасуда његових, тако да направиш“³³ (Изл 25,7-8). Заиста, вечној Премудрости доликује вечно да служи управо у овом небеском Храму, парадигми земаљских ствари, тј. парадигми како пустињског Шатора, тако и Храма на Сиону. Учење о небеском и вечном Шатору Светом, као парадигми земаљске Скиније, налазимо и у Прем 9,8, где, занимљиво, налазимо идентичне изразе са Сир 24,10 и њему околним стиховима: „Рекао си да саградим Храм на Гори Светој Твојој и у граду обиталишта (κατασκηνώσεώς σου) Твога жртвеник по узору на Шатор Свети (μίμημα σκηνῆς ἁγίας) који си припремио од почетка (ἀπ’ ἀρχῆς)“. Премудрост, која је ἀπ’ ἀρχῆς (Сир 24,10), служи у вечној и небеској скинији, која је такође ἀπ’ ἀρχῆς (Прем 9,8) и по чијем је узору (παράδειγμα) саграђен Храм на Сиону као имитација вечног Шатора Светог³⁴.

Према томе, ако у Сир 24,10 а имамо опис вечног и небеског Шатора Светог (уп. Прем 9,8) и вечно служење Премудрости у њему, онда полустих Сир 24,10 б описује други догађај, наиме, настањење Премудрости у јерусалимском Храму због боравка Шатора Завета у њему. Наративни ток стиха Сир 24,10 сужава видно поље служења Премудрости, од вечног и небеског Шатора Светог (Сир 24,10 а) до Њеног боравка у Храму на Сиону (Сир 24,10б). То би истовремено значило да догађај разрушења Храма или просторна удаљеност од јерусалимског Храма, као у случају пишневог унука у Египту, нема последицу по вечно служење Премудрости пред престолом Божијим, јер Премудрост није искључиво везана за јерусалимски Храм.

11. Сир 24,11 разрађује даље тему настањивања Премудрости међу Изабраним Народом, али у обрнутом смеру, од Сир 24,10. Док се у Сир 24,10 сужава видно поље, и Премудрост се лоцира у сионском Храму, Сир 24,11 проширује поље присуства Премудрости, пошто га не ограничава само на Сион, већ на цео град Јерусалим. Сир

33 Превод је аутора чланка, јер се Даничићев превод доста разликује од превода Седамдесеторице, који је, као што смо видели, био радни превод писца Сир 24, тако да ћемо се и ми водити преводом Седамдесеторице у лоцирању могућих тематских или фрастичких паралела писца Сир 24.

34 Више о вечном и небеском Шатору, као и о идеји небеског храма у Прем 9,8 види: D. Winston, *The Wisdom of Solomon*, The Anchor Bible 43, Doubleday, Garden City, New York 1979, 203-205.

24,11 врло подсећа на Сир 24,8, јер се у оба стиха тврди како је Бог нашао вечни предак Премудрости (με κατέπαυσε). И док се у Сир 24,8 говори о боравку Премудрости у Израиљу, Сир 24,11 описује Премудрост како борави у Јерусалиму. Премудрост, која влада над целим универзумом (уп. Сир 24,4-6), настањује се у Божијем омиљеном граду Јерусалиму, у коме такође влада (ἡ ἐξουσία μου).

Сир 24,12-17: Премудрост расте у Израиљу

Сир 24,12-17 представља тематски јединствену целину у којој се Премудрост приказује метафором растиња, као биљка коју је Бог посадио у Израиљу и која расте, дајући Израиљцима своје плодове мудрости. Премудрост се, међутим, не приказује као само једна биљка, већ писац Сир 24 упоређује Премудрост са, ни мање ни више, него 15 биљака³⁵. Писац користи ономастике, тј. листе истородних ствари, што је једна од карактеристика мудросне књижевности³⁶. Следствено томе, једна од области интересовања учитеља мудрости била је не само преношење већ и својеврсна систематизација знања, што је имало за последицу да учитељи мудрости развијају неку врсту енциклопедијског знања.

12. Премудрост се укоренила (ἐρρίζωσα) у Израиљу, који је описан као прослављен народ. Слика Премудрости, коју Бог посађује (у Израиљу), у ствари, јесте примена представе о посађивању Израиља (у Обећану Земљу). Писац Сир 24,12 креативно интерпретира предање о настањивању Израиља у Обећаној Земљи кроз призму већ утврђене теологије о настањивању Премудрости међу Израиљем, још пре него што је Израиљ ушао у Обећану Земљу (Сир 24,8). Пошто Бог посађује Израиљ у Обећаној Земљи (уп. 2 Сам 7,10; Пс 44,3. 80,9; Ис 5; Јер 2,21. 11,17...) и пошто је Бог Премудрост већ пре тог догађаја настанио у Израиљу (Сир 24,8), онда се у Сир 24,12 преноси метафора о посађивању са Израиља на Премудрост.

Прослављени народ Израиљ се у Сир 24,12б описује као „део Господњи наследства Његова“ (ἐν μερίδι Κυρίου κληρονομίας αὐτοῦ), што представља још једну директну алузију на Понз 32,9: „Јер је део Господњи (μερίς Κυρίου) народ Његов, Јаков је уже наследства (κληρονομίας) Његова“. Закључак је да писац у Сир 24,12 креативно реинтерпретира предање о Израиљевом посађивању у Свету Земљу у теологију о пресађивању Премудрости у Израиљ. Бог посађује Премудрост као што је Бог посадио Израиљ. Ипак, у Сир 24,12 Премудрост се не поистовећује са Израиљем, јер је Израиљ наследство Премудрости (Сир 24,8).

13-14. Сир 24,13-14 наглашава, у низу поређења (ὥς) са дрвећем, како је Премудрост порасла (ἀνυψώθη) у Израиљу. Троструко коришћење речи ἀνυψώθη у Сир 24,13-14, која стилистички повезује ова два стиха, указује на огроман и обилат раст Премудрости у Израиљу³⁷. За разлику од Премудрости у Сир 24,8, која са висина силази у Изабрани Народ (три пута се користе глаголи са префиксом ката, који указује на кретање надоле), Сир 24,13-14 описује уздизање Премудрости три пута, користећи глагол са префиксом ανα, који указује на кретање нагоре.

Сваком дрвету, са којим се упоређује Премудрост, одговара и одређено место у географији Палестине, тако да ономастици биљака у Сир 24,13-14 одговара

35 Упореди сличну презентацију Премудрости кроз низ од 21 епитета у Прем 7,22-23.

36 Више о ономастикама као карактеристичној црти мудросне књижевности, и посебно о улози ономастикā у *Сираху* види: P. W. Skehan-A. A. di Lella, *наведено дело*, 29.

37 Види: A. M. Sinnott, *наведено дело*, 122.

ономастика географских имена. Прво, дрво са којим се упоређује Премудрост јесте ливански кедар (Сир 24,13а), који је у Библији пословично важио за симбол снаге и величанствености (уп. Пс 92,12). Уздизање (ἀνυψώθην) Премудрости као кедре ливанског, подсећа на судбину праведника у Пс 92, једном псалму који има изражене мудросне црте³⁸. Праведников рог Бог узвисује (ὕψωθήσεται, глагол истог етимолошког корена као и ἀνυψώθην у Сир 24,13), као што Бог узвисује Премудрост. Посађен је у дому Господњем, дакле у Храму на Сиону, баш као и Премудрост (Сир 24,12). На крају, и праведник у Пс 92,12 и Премудрост у Сир 24,13 пореде се са ливанским кедром. Очигледно, писац Сир 24,12-13 користи представе праведника из мудросног Пс 92 да истим бојама опише Премудрост.

Следеће поређење Премудрости је са кипарисом са планине Ермона у Сир 24,13б. Кипарис је још једно високо дрво (уп. Сир 50,10), док је Ермон висока планина на североистоку Палестине. Она је била позната као извор Јордана, а њена роса је била пословична. Писац Сир 24,13 могао је да има на уму Пс 133,3, где се братска слога описује као: „роса на Ермону која силази на горе Сионске“. Писац је већ раније описао Премудрост како борави на каменитом и сувом Сиону (Сир 24,10), а када је у Сир 24,13 описује као кипарис са Ермона, онда призива слику из Пс 133,3, као да се пословична роса са Ермона слила на Сион када се Премудрост настанила на њему.

Када се Премудрост у Сир 24,13 упоређује са кедром ливанским и са кипарисом, онда писац свесно назначује паралелу између описа Премудрости и описа првосвештеника Симона (219–196 п. Х.) у Сир 50,1-21. Као и Премудрост у Сир 24,13, тако се и Симон приказује као високи кипарис (Сир 50,10) и као ливански кедар (Сир 50,12). Као и Премудрост, тако се и Симон упоређује са разним биљкама (Сир 50,8.10.12) у духу библијске ономастике. Сврха приказивања Премудрости у Сир 24,13 по узору на првосвештеника Симона у Сир 50 јесте да покаже да Премудрост служи у Храму. Тиме што Премудрост има богослужбене функције, писац поново софиологизује свештеничка предања као и у случају Сир 24,10.

Међутим, постоји још један разлог за наглашавање богослужбеног описа Премудрости по угледу на опис Симона у Сир 50. Првосвештеник Симон већ је давно био мртав када је пишчев унук у Египту преводио књигу. За Симоном, који је имао надимак „Праведни“ јер је био последњи првосвештеник Садокит, који је верно држао закон, уследили су недостојни првосвештеници који су неретко давали новце и подмићивали да би сели на првосвештенички престо (уп. Јасон, Менелај...). Ово горко искуство сваког побожног Јеврејина писац *Сираха* покушава да превазиђе инсистирањем на теологији о Премудрости као свештенослужитељки пред Богом (Сир 24,10.13), која не само да преузима већ одувек врши у Небеском Храму све функције које је некада Симон тако величанствено обављао у сионском Храму. Другим речима, у Премудрости ученици мудрости имају пред собом увек и на сваком месту богослужитеља какав је некада био Симон Праведни.

Стих Сир 24,14 а садржи једну неправилност у грчком тексту, јер видљиво по својој структури одудара од осталих полустихова у одељку Сир 24,13-14. И док уз већину полустихова Сир 24,13-14, уз дрво, иде и конкретна географска област где наведено дрво расте, у Сир 24,14 а палма се неодређено описује како расте на обали (мора) – ἐν αἰγιαλοῖς. Највероватније је пишчев унук при превођењу буквално превео топоним који је био познат по гајењу палми, пошто упоређује Премудрост са палмом

38 О мудросном карактеру Пс 92 види М. Dahood, *наведено дело*, 336.

из тог места. Са великом сигурношћу, можемо рећи да је то место било Енгад, град на западној обали Мртваг мора, који је био познат у целом Израиљу по својим палмама (уп. 2 Дн 20,2).

Сир 24,14 б упоређује Премудрост са ружама јерихонским, које су очигледно биле врло познате у Израиљу. Поред тога, ово је још једна паралела у опису Премудрости са описом првосвештеника Симона у Сир 50,8. Његова слава такође се упоређује са ружом, тако да паралела са Премудрошћу у Сир 24,14 б има за циљ да још више нагласи богослужбене функције Премудрости.

Исто важи и за Сир 24,14 в, јер се и првосвештеник Симон упоређује са маслином (Сир 50,10). И овде је грчки превод ἐν πεδίῳ исувише уопштен и одудара од конкретних топонима у осталим полустиховима. Вероватно упућује на област Шефела на југу Јудеје, која је била равница, што јој и само име на јеврејском каже³⁹.

Конечно, у Сир 24,14 г Премудрост се пореди са платаном, али без икакве географске одреднице, што чини необичним овај полустих у Сир 24,13-14. Неки грчки рукописи, као и сиријски превод, додају овде синтагму „поред воде“.

15. У овом стиху писац пореди Премудрост не више са дрвећем, него са мирисним и зачинским биљкама које су се користиле у богослужењу у Шатору Завета, чиме се још више апострофира богослужбена функција Премудрости⁴⁰. Премудрост не функционише само као субјекат богослужења, по угледу на првосвештеника Симона (Сир 24,13-14), већ је приказана као мирис и кад, који се приносе Богу у богослужењу. Конкретно, мириси и кад у Сир 24,15 представљају неке од састојака уља за помазање Ковчега и Шатора Завета у Изл 30,23-35, као и светих сасуда и свештеника – цимет (Изл 30,23), смирна (Изл 30,23), халвана, оникс и стакта (Изл 30,34). Ово је свето уље, којим су помазивани само свештеници, а са Премудрошћу, која се пореди са овим биљкама, ово свето уље постаје доступно и свим ученицима мудрости. Другим речима, нису само припадници свештенства (као Симон Праведни) имали ту привилегију да буду помазани светим уљем, већ се сви ученици мудрости, ако следе Премудрост, помазују овим уљем. Следица Премудрости метафорички се приказује као богослужбена привилегија свештенства. Овим не само да се поново софиологизују свештеничка и богослужбена предања, већ се учитељ мудрости, какав је био нпр. Исус, син Сирахов, приказује у рангу свештеника. Ако је богослужење у време писања Сираха било већ традиционално везано за јерусалимски Храм, онда учитељи мудрости преузимају на овај начин свештеничке дужности широм пространих хеленистичких царстава и касније Римског царства.

16-17. Као што смо нагласили у анализи структуре Химне Премудрости у Сир 24, стих Сир 24,16 поново почиње хвалом Премудрости у првом лицу, која се наставља и у Сир 24,17. За разлику од Сир 24,15, где писац прави својеврсан екскурс и користи представе мирисних биљака, у Сир 24,16-17 поново се враћа на тематику из Сир 24,13-14, дакле на поређење Премудрости са дрвећем.

Премудрост се у Сир 24,16 а представља као тереминт (τερέμινθος), велико дрво огромне крошње, које се често код Даничића преводи са „храст“. Могуће је да у Сир 24,16 постоји алузија на догађај када је Исус Навин, Мојсијев наследник, склопио „завет (διαθήκη) са народом онај дан и постави им законе (νόμον) и уредбе у Сихему пред Шатором (ἐν ὄπλιον τῆς σκηνῆς) Бога Израиљевог. И записа Исус ове

39 Види: о комбинацији ботаничке и географске ономастике у P. W. Skehan-A. A. di Lella, *наведено дело*, 334.

40 Види: A. M. Sinnott, *наведено дело*, 123; P. W. Skehan- A. A. Di Lella, *наведено дело*, 335.

речи у књигу законâ (εἰς βιβλίον νόμων) Божијих, и узевши камен велики подиже га онде под храстом (ὕπὸ τὴν τερέμινθον) који беше код светиње Господње“ (ИНав 24,25-26). Ово је нарочито успела метафора у контексту тврдње у Сир 24,23 да је Премудрост повезана са књигом завета Бога Вишњегâ (βιβλος διαθήκης Θεοῦ ὑψίστου), на коме је написан закон (νόμος) наслеђен од Мојсија. Према томе, поређење Премудрости са тереминтом у Сир 24,16, у контексту Сир 24,23, има за циљ да евоцира у уму читаоца епизоду из ИНав 24,25-26 и да прикаже Премудрост као *locus* Мојсијевог закона, по слици књиге закона испод тереминта у ИНав 24,25-26.

У Сир 24,16 б писац приказује гране Премудрости као гране славе (δόξης) и благодати (χάριτος). Слава (δόξα) Премудрости подсећа на почетак метафорâ о Премудрости као дрвећу, јер се у Сир 24,12 она описује како се укоренјује у народу славном (δεδοξασμένω). Сада нам је јасно да слава Израиља (Сир 24,12) производи од Премудрости, јер се она настанила у њему као тереминт чије су огромне гране пуне славе (Сир 24,16).

Последња биљка са којом се упоређује Премудрост јесте винова лоза (ἄμπελος) у Сир 24,17, која је чест симбол Израиља (уп. Ис 5,1-7). Иако винова лоза није класично дрво, ипак се за писца уклапа у ономастику дрвећа, што се види из стилистичког јединства Сир 24,16-17. За разлику од непослушног Израиља, као винограда који не доноси плод (Ис 5,7), Премудрост је винова лоза која доноси обилни плод и миришљави цвет. Њени цветови и плодови пуни су благодати (χάριν) и славе (δόξης). Редослед „благодат“ и „слава“ је у Сир 24,17 дат обрнутим редом у поређењу са Сир 24,16⁴¹, што и стилистички, не само тематски, потврђује јединство Сир 24,16-17.

Када писац у Сир 24,17 наглашава да је Премудрост извор благодати (χάρις), славе (δόξα) и богатства (πλοῦτος), онда се позива на Пр 8,17-18, где се управо ови квалификативи приписују Премудрости, тако да људи, ако желе да партиципирају у њима, треба да следе Премудрости: „Ја љубим оне који мене љубе, и који ме траже наћи ће благодат (χάριν). У мени је богатство (πλοῦτος) и слава (δόξα)... Плод је мој бољи од злата“ (Пр 8,17-19 LXX). Плод Премудрости у Сир 24,17 асоцира на плод Премудрости у Пр 8,19, где је Премудрост такође приказана кроз метафору дрвета, баш као и у Сир 24,17.

Сир 24,19-22: позив Премудрости на Трпезу Њених плодова

19. Као што у *Причама Соломоновим* после представљања Премудрости као дрвета са драгоценим плодовима (Пр 8,17-19) следи позив за Њену Трпезу (Пр 9,1-6.11), тако исто и у Сир 24, после представљања Премудрости кроз метафору плодног дрвећа (Сир 24,16-17), следи позив Премудрости на Њену Трпезу. Њена Трпеза, на коју позива људе, издашна је и људи могу да се насите од производа на њој. Обилна Трпеза Премудрости у Сир 24,19 директно подсећа на обилату Трпезу Премудрости у Пр 9,1-6.11.

20. Трпеза Премудрости је не само издашна, већ и слатка. Присвојне земенице (τὸ μνημόσυνόν μου, ἢ κληρονομία μου) имају значење објективних генитива, што би значило да Премудрост онима које позива не даје своје наследство,

41 Сир 24,16: „слава“-, „благодат“ и Сир 24,17: „благодат“-, „слава“.

већ да је Она сама то наследство (κληρονομία)⁴². Кроз појам наследства (κληρονομία), Сир 24,20 тематски се повезује са Сир 24,8.12, где се наглашава да је Израил наследство (κληρονομία) Премудрости. Ако је Израил наследство Премудрости и ако је Премудрост наследство оних који приступају Трпези Премудрости, онда учесници на Њеној Трпези постају прави Израил.

Плодови које Премудрост позива да људи конзумирају на Њеној Трпези јесу, у ствари, сама Премудрост. У Сир 24,20 наилазимо на креативну рецепцију традиционалног мудросног топоса Трпезе Премудрости (Пр 9,1-6.11), јер Премудрост није више само домаћин гозбе већ и сама Трпеза, сами плодови које су људи позвани да једу.

Тврдња да је Премудрост, као храна, слађа од меда и саћа (ὕπερ τὸ μέλι γλυκὺ, ὑπερ μέλιτος κηρίον), свесно је евоцирање метафоре о Тори у Пс 19,10, где се каже да је закон Господњи слађи од меда и саћа (ὕπερ μέλι καὶ κηρίον). Опис Премудрости метафором Торе у Сир 24,20 припрема терен за идентификацију Премудрости и Торе неколико стихова касније (Сир 24,23).

21. Једење и пијење са Трпезе Премудрости јесте експлицитно названо једење и пијење саме Премудрости у Сир 24,21. За разлику од обичне хране, која брзо утољује глад и жеђ, Премудрост је храна која никад не може да засити човека, ма колико обилно је човек конзумирао. Зато је следовање Премудрости и наслађивање од Њених плодова вечно и бескрајно уживање и живљење сагласно Њеном мудром васпитању (παιδεία).

22. Једење Премудрости јесте, у ствари, метафора за следовање Премудрости. Они који су послушни и следе Премудрост неће бити посрамљени нити ће сагрешити, за разлику од оних који свесно одбијају позив Премудрости да учествују на Њеној Трпези. Чињеница да ће безбожни, због неследовања Премудрости, да сагреше (ἀμαρτήσουσι), представља алузију на завршетак позива Премудрости у Пр 8. Наиме, у Пр 8,36 Премудрост каже: „А који о мене греше (οἱ ἀμαρτάνοντες), чине криво души својој, сви који мрзе на ме, љубе смрт“⁴³.

Сир 24,23: Премудрост је Тора

23. Стих Сир 24,23 издваја се од других стихова Сир 24, пре свега, стилистички, јер је у једној мудросној химни прозна реченица која одудара од химничког карактера околних стихова, затим, садржајно, јер на експлицитан начин изједначава Премудрост и Тору, што је особена карактеристика Сир 24.

Премудрост је изједначена са „књигом Завета Бога Вишњег“ (βιβλος διαθήκης Θεοῦ Ὑψίστου). Ово је израз који се појављује у Изл 24,7 за закон који је Мојсије прочитао Израилу приликом ратификације Завета на Синају. Овде није реч о Тори као јеврејском законодавству, већ о Тори као књизи, тј. Пентатеуху, јер је израз „βιβλίον διαθήκης“ синоним за Пентатеух (уп. 2 Цар 23,2.21). Експлицитно изједначавање Премудрости и Торе (Пентатеуха) има за последицу да се мудросна учења вежу за Свето писмо тако да следовање Премудрости неизоставно укључује и следовање, тј. проучавање Писма.

Сир 24,23 бв (νόμον ὃν ἐνετείλατο ἡμῖν Μωυσῆς κληρονομίαν συναγωγᾶς Ἰακώβ) представља директан цитат Понз 33,4. Пошто је Понз 33,4 део шире целине

42 Види: G. S. Goering, *Wisdom's Root Revealed: Ben Sira and the Election of Israel*, Koninklijke, Brill, Leiden 2009, 100.

43 Види: P. W. Skehan, наведено дело, 378.

Мојсијевог благослова Израилју (Понз 33), онда се тај благослов актуелизује следовањем Премудрости (уп. Сир 24,22).

Још једна значајна последица изједначавања Премудрости са Тором у Сир 24,23 јесте у историзацији Премудрости у догађају давања Закона, који тако постаје давање Премудрости Израилју. Писац у Сир 24,23 заправо реинтерпретира учење из Сир 24,8, премештајући га из ванвремене у временску раван, у раван историје. Сир 24,23 спецификује догађај давања Закона под Мојсијем као моменат ступања Премудрости у живот и историју Израила. Отуда и Израил, као κληρονομία Премудрости (Сир 24,8), постаје то управо кроз давање Закона који постаје κληρονομία Јакову, тј. Израилју (Сир 24,23). Другим речима, у догађају давања Закона, који је у Сир 24,23 реинтерпретиран као давање Премудрости, судбине Торе, Израила и Премудрости постају крајње испреплетене.

Поистовећивањем Премудрости и Торе, дешавају се два симетрична процеса. Са једне стране, вечна Премудрост (уп. Сир 24,3-6) задобија историју кроз давање Закона (уп. Сир 24,8 кроз призму Сир 24,23), а Тори се тако широм отвара пут за вечност. Изједначавањем са Премудрошћу, Тора, и поред историјске перспективе, постаје вечна Тора, по угледу на вечну Премудрост.

Сир 24,25-27: Премудрост као река

25-27. Стихови Сир 24,25-27 чине јединствену целину. Тематски, они описују Закон (νόμος) из претходног стиха метафором рекâ, и то највећих и најзначајнијих река у пищевом свету. Стилистички, сва три стиха имају идентичну паралелну структуру јеврејске софиологије која садржи неколико ономастика. Поред већ наведене, географске (имена шест река), ту је и ономастика годишњих доба, као и ономастика појмова за мудрост, што је једна од карактеристика мудросне књижевности (уп. Пр 1,1-5). Писац се стриктно држи унапред одређеног редоследа у структури сваког појединачног стиха. У првом полустиху: партицип глагола, који се односи на Закон – као река (поређење) – појам за мудрост; у другом полустиху, који почиње са парататичким „и“: као река (поређење) – „у данима“ годишњег доба. Ова строго планирана структура лепо се види у грчком тексту Сир 24,25-27:

ὁ πηλλῶν	ὡς Φεισῶν	σοφίαν // καὶ	ὡς Τίγρις	ἐν ἡμέραις νέων
ὁ ἀναπληρῶν	ὡς Εὐφράτης	σύνεσιν // καὶ	ὡς Ὀρδάνης	ἐν ἡμέραις θερισμοῦ
ὁ ἐκφαίνων	ὡς φῶς	παιδείαν// καὶ	ὡς Γηῶν	ἐν ἡμέραις τρυγητοῦ.

Стих Сир 24,27 садржи једну неправилност, која се примећује у синоптичком прегледу Сир 24,25-27. На грчком се, уместо очекиваног имена реке у Сир 24,27 а, појављује именица „светлост“ (φῶς). Превели смо је, међутим, не са „светлост“, већ са „Нил“, јер је, готово сигурно, посредни грешка преводиоца. Пошто се светлост на јеврејском каже „’ор“, онда је писац то погрешно повезао са „је’ор“, што је јеврејски назив за Нил. Само тако је могуће објаснити зашто се у једној тако правилној структури као што је Сир 24,25-27, уместо имена реке, појављује реч φῶς, која се никако не уклапа у ономастику рекâ у Сир 24,25-27. Закон, који је у Сир 24,23 поистовећен са Премудрошћу, пореди се са великим рекама Плодног полумесеца, са обиљем воде. Избор рекâ није случајан. Фисон, Геон, Тигар и Еуфрат јесу четири рајске реке (Пост 2,11-14). Премудрост, која се упоређује са њима, постаје сâм рај, чиме се предања о библијској праисторији интегришу у софиологију. Асоцијација

Премудрости са причом о рају у Сир 24,25-27 јесте још један традиционалан топос библијске софиологије, нарочито из *Прича Соломонових* (уп. Пр 3,18, где се Премудрост описује као дрво живота из приче о рају у Пост 2,9). Ако је Премудрост повезана са рајем, онда следовање Премудрости и Њених заповести представља повратак у рај.

Поред асоцијације на библијску праисторију, помињање Нила и Јордана, асоцира сваког читаоца и на библијску историју, тј. на историјски еп о Изласку из Египта (симболисан Нилом) и уласка у Обећану Земљу (симболисану Јорданом). Али писац има у виду и његову историјску ситуацију, наиме дијаспору Јевреја, јер је већ у његово време велики број Јевреја живео ван Обећане земље⁴⁴. Помен Тигра и Еуфрата има двоструко значење у прегледу јеврејске историје, јер ове реке не асоцирају само на рај већ и на вавилонско ропство, као на парадигму јеврејске дијаспоре. Према томе, основни закључак који можемо да извучемо из пишевог пажљивог одабира река у Сир 24,25-27 јесте да је Премудрост пратила Изабрани Народ у свим моментима његове историје, како у, тако и ван Обећане Земље⁴⁵. То је нарочито битно за ученике мудрости у дијаспори, као што су то читаоци *Сираха*, јер Премудрост прати Израил и присутна је током целокупне његове историје, ма где да се он налазио. Овде је на делу софиологизација историје, која представља карактеристику касније софиологије (Сир 44-50; Прем 10-19; уп. 1 Кор 10,1-4).

Закон (Премудрост) се пореди са великим рекама које дају обиље мудрости (σοφία), знања (σύνεσις) и поуке (παίδειαν). Ово је мала, трочлана ономастика разних назива мудросне поуке, која је била основна тема софиологије. Ово је директна алузија на Пр 1,1-5, где се мудросна поука описује листом различитих имена која заједно покушавају да дају што више аспеката једног тако комплексног феномена као што је то учење мудрости⁴⁶.

На крају, писац даје и малу ономастику годишњих доба у која поменуте реке имају обиље воде, као симбол обилне мудрости. Доба нових плодова јесте пролеће и тада, због топљења снега, многе реке имају обиље воде. Доба жетве јесте лето, када је Јордан могао да плави (уп. 1 Цар 12,15). А берба грожђа у јесен јесте време када се Нил пословично изливао, омогућавајући богате приносе жита.

Сир 24,28-29: Несхватљива Премудрост

Обиље дарова Премудрости, Њено настањење у Изабрани народ и стална присутност у његовој историји не чине да Премудрост престане да буде божанско биће, као што се тврди на почетку Химне. Она је и даље недокучива људима. Ово је веома битно за јеврејско схватање σοφία, јер се не поистовећује са грчким схватањем σοφία као људске мудрости, до које људи могу доћи својим интелектуалним напорима. У дијаспори хеленистичког света, са његовим грчким фило-софијама и философским школама, писац нуди својим сународницима алтернативу грчкој мудрости којом ће очувати свој културни и верски идентитет, не одричући се,

44 Алузија на јеврејску Дијаспору је нарочито значајна за пишевог унука који и сâм живи у Дијаспори, у Египту, као и на све читаоце превода дела његовог деде на грчки језик.

45 Види: P. W. Skehan- A. A. Di Lella, *наведено дело*, 337.

46 Види: G. von Rad, *Wisdom in Israel*, 13; R. N. Whybray, *The Book of Proverbs*, The Cambridge Bible Commentary, Cambridge University Press, Cambridge 1972,15-16. Вајбрџ наглашава да ономастика различитих назива мудрости није само јеврејски традиционалан софиолошки топос, већ се среће и у другим блискоисточним софиологијама, нарочито египатској (Амен-ем-опет). Ово је нарочито имало смисла за читаоце грчког превода у Египту којима је египатска софиологија вероватна била позната.

притом, мудрости и школе. Уместо грчких философских школа, писац позива младе Јевреје да уче о мудрости (Премудрости) у јеврејским софиолошким школама.

28. Први човек није успео да позна Премудрост, а то неће успети ни последњем. Овај меризам има за циљ да покаже како Премудрост трансцендира свако људско познање, независно од епохе. Идеја о непознавању Премудрости јесте још једна традиционална софиолошка тема, нарочито разрађена у Јов 28. У Јов 28,21 читамо како је Премудрост „сакривена од очију сваког човека (πάντα ἄνθρωπον) и од птица небеских заклоњена“, што је идентичан исказ са Сир 24,28. Тврдња у Сир 24,28 б, да ниједан човек не може да истражи Премудрост (ἐξιχνίασεν αὐτήν), такође је алузија на Јов 28, конкретно на Јов 28,27, где се трвди како једино Бог истражује Премудрост (αὐτήν ἐξιχνίασεν).

Непознавање Премудрости од стране првог човека, поред традиционалног топоса о непознавању Премудрости, има за циљ да повеже Сир 24,28 са тематиком раја из Пост 2, што је био случај у претходним стиховима Сир 24,25-27, када је Премудрост идентификована са рајским рекама из Пост 2. На тај начин, тематика раја преплиће се са тематиком непознавања Премудрости, чиме се опет софиологизују предања о библијској праисторији.

Из идентификације Премудрости и Торе у Сир 24,23, можемо да закључимо да је и Тора неисцрпна и да је ниједан човек неће познати у потпуности. Ипак, не можемо да се сложимо са тврдњом Скијена и Ди Леле да је узрок непознавања Торе од стране Адама⁴⁷ чињеница да је Тора била дата тек Мојсију⁴⁸. Узрок је софиолошки топос о недокучивој Премудрости у Сир 24,28, која је у Сир 24,23 идентификована са Тором, па тако и Тора постаје недокучива, не само првом човеку већ и свим будућим генерацијама. Поново је на делу софиологизација Торе, јер Тора добија карактеристике Премудрости, у овом случају недокучивост.

29. Чињеница да је Премудрост приказана у Сир 24,25-27 метафором воде, писцу отвара перспективу описивања недокучивости Премудрости том истом метафором. Дубља од мора (θαλάσσης) и великог бездана (ἄβυσσος) јесте Премудрост, тј. Њен савет и мисао, иако Она без проблема шета по њима (уп. Сир 24,5-6). Овом метафором писац поново алудира на Јов 28, конкретно на Јов 28,14, где се море (θάλασσα) и (водени) бездан (ἐξιχνίασεν) правдају како не познају Премудрост. Као што је људима немогуће да допру до дубина мора и бездана, још теже им је да пронађу Премудрост.

Помињање мора и бездана у Сир 24,29 обезбеђује писцу још једну алузију на књигу *Постања*, овај пут на опис стварања света у Пост 1, пошто се у Пост 1,2 помињу и воде и бездан (ἄβυσσος). Према томе, као и у Сир 24,28, и овде видимо како писац користи биране мотиве да прикаже недокучивост Премудрости, који могу истовремено код читаоца да створе алузију и на Јов 28 и на Пост 1-2.

Сир 24,30-34: учитељ мудрости је locus Премудрости

30. Последњи одељак текста Химне у Сир 24 почиње са „ја“, што смо видели да је карактеристика обраћања Премудрости. Већ из ове стилистичке чињенице, можемо да закључимо да је за *Сираха* учитељ мудрости функционално изједначен са

47 Ако се у Сир 24,28 истиче да Адам није познавао Премудрост, онда се у Прем 10,1 описује ближи и непосреднији однос између Премудрости и Адама, кога Премудрост чува од сагрешења, што представља смелу реинтерпретацију Пост 2. Што се тиче коришћења предања из Пост 2, видимо да Сирах репродукује библијску причу, док је Прем 10,1 крајње смело реинтерпретира.

48 Види: P. W. Skehan- A. A. Di Lella, *наведено дело*, 337.

Премудрошћу, јер се приказује на исти начин као и Она, говором у првом лицу. Другим речима, недокучива и недоступна Премудрост постаје доступна људима кроз учитеље мудрости. Њих људи могу лако да нађу, за разлику од Премудрости, коју људи не могу да истраже (Сир 24,28-29).

Писац наставља да користи метафору воде при описивању учитеља мудрости, што је још један знак присуства Премудрости у учењу учитеља мудрости⁴⁹. Када се учитељ мудрости упоређује са прокопом (διῶρυξ) и каналом (ὕδραγωγός), онда је јасно да, у контексту воде као метафоре Премудрости (уп. Сир 24,25-27), он није извор те мудрости (σοφία), већ само преносилац учења чији је извор сâма Премудрост. Као што канали на великим рекама преносе воду из река (метафора за Премудрост), тако исто и учитељ мудрости само даље каналише учење Премудрости.

Крајњи циљ наводњавања јесте врт у који се учитељ мудрости, као канал, излива. Глагол који писац користи да би описао изливање канала у врт (ἐξῆλθον) јесте исти онај којим писац у Сир 24,3 описује Премудрост (ἐξῆλθον). Ово је још једна намеравана паралела између Премудрости и учитеља мудрости. Као што Премудрост излази из уста Божијих, тако и учитељ мудрости излази у врт да би га залио мудрошћу Премудрости. Овим се ствара ланац традиционалног учења мудрости: Бог–Премудрост–учитељ мудрости–ученик. Сва мудрост почива у Богу, који је открива у Премудрости, која је преноси учитељу мудрости, а овај свом ученику.

Прималац традиционалног учења, дакле, ученик мудрости, упоређен је са вртом (παράδεισος). Реч којом писац описује врт може да има двоструко значење. У контексту метафоре везане за иригацију, она, свакако, означава врт, као место које добија воду из великих река. Али реч παράδεισος сваког читаоца одмах асоцира на рајски врт (Пост 2,8), тако да писац успешно одржава семантичку повезаност са метафором раја.

Леп пример да је писац Сир 24 склон игри речи и коришћењу појмова са двоструким значењем јесте опис учитеља мудрости као ὕδραγωγός. Поред основног значења појма у контексту иригације, наиме „канал“, појам ὕδραγωγός задобија у контексту Сир 24,25-27 и друго значење. Ако је Премудрост у Сир 24,25-27 упоређена са водом (ὕδωρ) и ако је учитељ мудрости ὕδραγωγός, онда је његова функција у Сир 24,30 проводничка, тј. он је ἄγωγός. Ова, пак, реч изузетно подсећа на термин истог корена и скоро истог облика ἄγωγή, који је класичан грчки термин за понашање, начин понашања (уп. Јест 2,20; 2 Тим 3,10). Према томе, учитељ мудрости не преноси само теоријску мудрост која потиче од Премудрости, већ и начин понашања, тј. практичну мудрост, која такође потиче од Премудрости. Садржај мудросне ἄγωγή јесте, у ствари, Тора, због идентификације Премудрости и Торе у Сир 24,23. У учитељу мудрости концентрисане су и теоријска и практична мудрост, што га чини савршеним учитељем.

31. Улога учитеља мудрости у контексту метафоре Премудрости као реке јесте да натапа врт, и то обилно, што се види по коришћењу глагола μεθύσκω за описивање наводњавања врта. То је класичан глагол којим се описује напијање, дакле, прекомерно коришћење течности, тако да учитељ мудрости „налива“ свог ученика огромном количином воде (метафора за мудрост). У пажљивом избору глагола μεθύσκω поново сусрећемо жељу писца за коришћењем речи које изазивају више асоцијација. Конкретно, глагол μεθύσκω у метафори иригације стиха Сир 24,31

⁴⁹ Види: J. G. Snaith, *наведено дело*, 126.

упућује нас, пре свега, на обилно натапање врта водом, али, исто тако, представља алузију на Трпезу Премудрости (уп. Сир 24,17.19-21), на којој се ученици опијају водом учења Премудрости.

Обилато напијање ученика водом Премудрости, што је основна функција учитеља мудрости, има за последицу да његов канал постане река, а река море, тј. да порасте до крајњих граница. Који је смисао ове занимљиве метафоре раста учитеља мудрости? То је функционално поистовећење учитеља мудрости са Премудрошћу, која је већ упоређена са реком у Сир 24,25-27. Ово је још један показатељ да за *Сираха* учитељ мудрости постаје *locus* Премудрости и да на традиционално софиолошко питање о месту Премудрости (Јов 28,12.20) Сир 24,30-31 одговара да је Премудрост присутна у и кроз учитеља мудрости.

32-33. Сир 24,32-33 чине јединствену целину како стилистички, јер оба стиха почињу са „још“ (ἐτι) и имају идентичну структуру, тако и тематски, јер се у оба стиха говори о томе да преношење мудросних учења од стране учитеља мудрости није ограничено ни простором (Сир 24,32б) ни временом (Сир 24,33б). Паралелна структура Сир 24,32-33 је очита:

ἐτι παιδείαν ὥς ὀρθρον φωτιῶν // καὶ ἐκφανῶ αὐτὰ ἕως εἰς μακράν
ἐτι διδασκαλίαν ὥς προφητεῖαν ἐκχεῶ // καὶ καταλείψω αὐτήν εἰς γενεὰς αἰώνων.

Функција учитеља мудрости у Сир 24,32 приказана је метафором светљења и светлости. То је још један моменат функционалног изједначавања учитеља мудрости и Премудрости, јер се у Сир 24,27 Премудрост описује као светлост. Иако смо рекли да је „светлост“ погрешан превод на грчки јеврејског назива за Нил, ипак и погрешан превод има наративну сврху, јер повезује Сир 24,27 са Сир 24,32. У ствари, врло је вероватно да преводилац намерно прави ову грешку, јер му једино она омогућује двоструки смисао имена реке Нил. Наиме, да је превео на грчки име реке Нила, не би могао да се поиграва са двоструким смислом имена ове реке на јеврејском, која поред топонима, асоцира и на светлост. И управо му је та асоцијација, иначе немогућа при изравном преводу имена реке на грчки, била потребна да до крајњих граница повеже Сир 24,27 и Сир 24,32 кроз идентично описивање Премудрости (Сир 24,27) и учитеља мудрости (Сир 24,32). Постоје и друге паралеле између ова два стиха, наиме као што Премудрост исијава (ὁ ἐκφαίνων) поуку (παιδείαν), тако исто и учитељ мудрости исијава (ἐκφανῶ) поуку (παιδείαν), што све чини немогућим да читалац функционално не поистовети Премудрост и учитеља мудрости.

Учитељ мудрости припрема своје ученике вежбајући их у Тори, која се често представља метафором светлости (уп. Пс 119,105; Пр 6,23), тако да писац у Сир 24,32 користи већ познату представу Торе за описивање учитеља мудрости. Пошто је и Премудрост често представљена у софиолошкој литератури метафором светлости (уп. Проп 2,13-14), онда се у Сир 24 кроз метафору светлости преплићу Тора, Премудрост и учитељ мудрости.

Учитељ мудрости исијава светлост не само онима близу њега, већ и онима који су далеко од њега. Ова просторна универзалност и доступност светлости Премудрости у учењу учитеља мудрости веома је битна за преводиоца дела свога деде. Иако је деда написао књигу у Јерусалиму, његово учење, као истинског учитеља мудрости, није било ограничено само на Палестину, већ је допирало до најдаљих делова земље (εἰς μακράν). Управо у једном таквом далеком крају, пишчев је унук превео дело на грчки за бројну јеврејску дијаспору Египта, али и шире, хеленистичких царстава.

У Сир 24,33 учитељ мудрости пореди се са пророком. Он је свестан своје богонадахнутости, као што су то били и пророци у старини⁵⁰. Овде је на делу

50 Види: P. W. Skehan- A. A. Di Lella, *наведено дело*, 338.

софиологизација и пророчких предања, тако да, док стигнемо до краја химне, у Сир 24 видимо како писац софиологизује сва теолошка предања Израиља, обезбеђујући тако хетерогеном материјалу јединствен оквир теолошког изражавања.

Учитељ мудрости излива своје учење на своје ученике јер је то учење Премудрости, која је у Сир 24,25-27 упоређена са водом рекâ. И ако се у Сир 24,32 учитељ мудрости не ограничава простором, у Сир 24,33 се не ограничава ни временски што се тиче предавања свог учења. Његово учење постаће доступно Јеврејима на свим меридијанима и у свим генерацијама (εἰς γενεὰς αἰώνων). Ово је још један елемент функционалног изједначавања Премудрости и учитеља мудрости. Као што је и Премудрост у Сир 24,3-6.9 универзално присутна у простору и времену, тако је исто и учење учитеља мудрости доступно на свим географским ширинама и у свим генерацијама (Сир 24,32-33).

Химна Премудрости завршава се стиховима Сир 24,30-33, у којима писац конзистентно развија представу ширења воде, светлости и Духа (пророштва) свугде и заувек. И то би био логичан завршетак химне која почиње временском и просторном универзалношћу Премудрости (Сир 24,3-6.9), а завршава се просторном и временском универзалношћу учитеља мудрости.

34. Па ипак, унуков превод не завршава се са Сир 24,33, већ постоји још један стих који служи као закључак целе химне. Иако је Сир 24,34 веома добро текстуално посведочен у грчким рукописима унуковог превода, овај стих изазива велике поделе међе научницима, јер га многи сматрају каснијим редакционим додатком⁵¹. Проблем није у томе што Сир 24,34 сматрају тврдњом страном духу *Сираха*, јер она дефинитивно то није. Напротив, идентичну тврдњу налазимо у Сир 33,18, тако да научници који оспоравају оригинални завршетак Химне Премудрости са Сир 24,34 сматрају да је Сир 33,18, у ствари, стих неспретно унесен у текст Сир 24, који се тако лепо и логично завршава са Сир 24,32-33. Скијен сматра да стих Сир 24,34 тематски одудара од Химне Премудрости и, нарочито, од описа учитеља мудрости. У Сир 33,16-19, још једном аутобиографском одељку, писац каже како се помучио (ἐκοτίασα) скупљајући грожђе, што је напоран физички посао. Када се, међутим, Сир 33,18 пребаци у контекст Химне Премудрости (Сир 24), где се учитељ мудрости пореди са каналом, онда метафора физичког напора (ἐκοτίασα у Сир 24,34) одудара од слике учитеља мудрости, који не чини никакав физички напор.

Међутим, ова аргументација није баш најсолиднија. У самом тексту Сир 33,18 писац пореди рад у винограду са радом учитеља мудрости, јер без икаквих додатних објашњења, прелази са виноградарског посла на помен мудросне поуке. Из овога, можемо да закључимо да је за Сир 33,18 физички напоран виноградарски посао такође једна метафора за описивање делатности учитеља мудрости, што се потврђује чињеницом да одмах у следећем стиху писац позива људе да послушају његов мудросни савет⁵². Према томе, делатност учитеља мудрости није лак академски посао, већ непрекидан труд истраживања мудрости како традиционалне библијске, тако и стране (уп. Сир 39,1-11)⁵³.

51 Види: P. W. Skehan, наведено дело, 376; P. W. Skehan-A. A. Di Lella, *наведено дело*, 330.

52 Сир 33,19: „Чујте ме, великаши народни, и вође сабора, послушајте ме“.

53 Да делатност и звање учитеља мудрости изискује знатан физички напор, упоредив са виноградарским послом (Сир 33,16-18), види се нарочито из Сир 39,4, где се објашњава како је учитељ мудрости дужан да пропутује стране земље како би успешно сакупио најразличитија знања. Путовање у пишчево време није било ни најмање лако, а често ни сигурно по живот тако да је изискивано доста и физичког напора.

Закључак

Сир 24 јесте јединствена композиција у књизи Сираха. То је Химна Премудрости, коју Премудрост изговара у првом лицу описујући своје божанско порекло, али и настањење у Израилу. Традиционална софиолошка тема о непознатом месту Премудрости у Сир 24 реинтерпретира се историзацијом софиологије, односно смештањем Премудрости у раван историје, и то јеврејске. Истовремено се историја Јевреја софиологизује идејом да је Премудрост присутна у историјском ходу библијског народа. Поред историје, Сир 24 софиологизује и друга светописамска предања, као што су свештеничко, пророчко или законско. Премудрост постаје јединствен теолошки оквир за разумевање и трансмисију хетерогених предања Светог писма. Та и таква Премудрост, међутим, и даље остаје небеско биће, недокучиво људима и доступно једино кроз учење учитеља мудрости, који у Сир 24 функционално има све квалификативе Премудрости. На тај начин, Химна Премудрости постаје химна учитељима мудрости који својим ученицима преносе обимна и хетерогена предања јеврејског народа кроз призму библијске софиологије.

Литература

- Arndt W. F.-Gingrich F. W., *A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature*, The University of Chicago Press, Chicago 1957.
- Brown R. E., *The Gospel according to John [I-XII]*, The Anchor Bible 29, Doubleday, Garden City, New York 1966.
- Collins J. J., *Jewish Wisdom in the Hellenistic Age*, T&T Clark, Edinburgh 1998.
- Conzelmann H., „Die Mutter der Weisheit (Sir 24:3-7)“, у *Festschrift R. Bultmann* (2), Mohr, Tuebingen 1964.
- Dahood M., *Psalms II [51-100]*, The Anchor Bible 17, Doubleday, New York 1979.
- Goering G. S., *Wisdom's Root Revealed: Ben Sira and the Election of Israel*, Koninklijke, Brill, Leiden 2009.
- Hayward C. T. R., „Sirach and Wisdom's Resting Place“, у S. C. Barton, *Where shall Wisdom be found*, T&T Clark, Edinburgh 1999.
- Καϊμάκη Δ. Β., *Ψαλὸς τῷ Θεῷ μου*, SIMBO, Θεσσαλονίκη 1996.
- Kraus H. J., *Psalmen 2*, Biblischer Kommentar XV, Neukirchen-Vluyn 1978.
- Лозе Е., *Свет Новогa Завета*, Православље, Београд 1986.
- Mack B. L., *Wisdom and the Hebrew Epic*, Chicago University Press, Chicago 1985.
- Sheppard G. T., *Wisdom as a Hermeneutical Construct*, de Gruyter, Berlin/New York 1980.
- Sinnott A. M., *The Personification of Wisdom*, Ashgate, Hants 2005.
- Skehan P. W.- di Lella A. A., *The Wisdom of Ben Sira*, The Anchor Bible 39, Doubleday, New York 1987.
- Skehan P. W., „Structures in Poems on Wisdom: Proverbs 8 and Sirach 24“, *Catholic Biblical Quarterly* 41 (1979).
- Snaith J. G., *Ecclesiasticus*, Cambridge University Press, Cambridge 1974.
- von Rad G., *Deuteronomy*, SCM Press, London 1966.
- von Rad G., *Wisdom in Israel*, Abingdon Press, Nashville and New York 1978.
- Whybray R. N., *The Book of Proverbs*, The Cambridge Bible Commentary, Cambridge University Press, Cambridge 1972.
- Winston D., *The Wisdom of Solomon*, The Anchor Bible 43, Doubleday, Garden City, New York 1979.

Darko Krstić

SIRACH AND THE AUTHORITY OF THE WISDOM TEACHER

The Wisdom Hymn in the 24th Chapter of Sirach is unique literary and theological composition of the entire book. Wisdom describes herself in the first person, describing her heavenly origin, her dominion over the entire universe and finally her settlement in Israel. She is the very presence of God since she is depicted in the hymn with the very epithets of Yahweh. This results in Wisdom's entering the realm of history, namely the realm of the sacred history of Israel. The traditional wisdom *topos* about the unknown place of the Wisdom has been reinterpreted in Sirach historically in locating Wisdom in Israel and theologically in encompassing various strands of biblical theologies. She became the semantic frame for understanding and transmission of different biblical traditions (historical, cultic, legal and prophetic), presenting the means of unification of heterogeneous scriptural traditions. Presenting the origin and the importance of the Wisdom and the wisdom theology the writer establishes her authority not for her own sake but in order to bolster the authority of the wisdom teachers/sages. In the same way the Wisdom is the presence of God among His people so also the Wisdom is present among Israelites in the wisdom teachers/sages.

Key words: Sirach, hymn, Wisdom of God, wisdom, wisdom teacher, sophiology, sophiologization, authority.